

## ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ МОРФОНОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Довгун І. М.

*Київський національний лінгвістичний університет*

Будь-яка мова зазнає певних змін, зумовлених внутрішніми та зовнішніми чинниками, на кожному етапі свого розвитку, і цим змінам піддаються всі рівні її структури. Зовнішні мовні зміни є результатом функціонування мови в суспільстві, внутрішні – пов'язані зі змінами в її структурі. Ці два чинники в тісному взаємозв'язку впливають на розвиток мови. Варіативність мовних одиниць також призводить до відхилень у її функціонуванні.

Сучасна англійська мова характеризується фонемними чергуваннями різного типу (обумовлені/необумовлені позицією, автоматичні/неавтоматичні і т. д.) в складі варіантів морфем. Фонемні зміни, які не залежать від їх позиції в морфемі та виражають різного роду граматичне значення, функціонують у формо- та словотворчих системах і є об'єктом вивчення морфонології. Після становлення морфонології як окремої науки вчені зосередили свою увагу на вивченні морфонологічних явищ у функціональному аспекті [1; 3; 4]. Вони описали закономірності функціонування морфонологічних фактів у різних мовах, з'ясували їх специфіку, взаємозв'язки з фонологією і морфологією як в синхронії, так і в діяхронії.

Ми вважаємо, що вивчення будь-яких мовних явищ можна вважати завершеним тоді, коли описані особливості їх функціонування у мовленні, саме тому функціональний аспект морфонологічних одиниць і став предметом вивчення на даному етапі нашого дослідження. Функціональний аспект дозволяє з'ясувати типи морфонологічних чергувань, установити їх роль і місце в мовній системі. Варто зазначити, що не всі науковці підтримують думку про значущість морфонологічних перетворень. Так, В. Г. Чурганова заперечує важливість морфонологічних альтернатив у функціональному плані, вона вважає, що морфонологія повинна "абстрагуватися від змістовної сторони мови, від відношень звукової сторони мови до плану змісту" [5, с. 34]. Протилежної думки дотримуються О. С. Кубрякова та Ю. Г. Панкрац, які до морфонологічної характеристики відносять такі фонемні зміни, що допомагають сигналізувати про граматичні ролі морфем, у яких вони відбуваються, маркувати функції, закріплені за морфемами [3, с. 16]. Отже, вчені розглядають морфонологічні характеристики як допоміжний засіб граматичної диференціації форм, і в цьому ми приєднуємося до їх думки.

Ідея про морфологічну зумовленість морфонологічних чергувань належить основоположнику морфонології І. О. Бодуену де Куртене. Ввівши поняття традиційної альтернативи та кореляції й охарактеризувавши останнє як

співвіднесеність семасіологічних і морфологічних розходжень з альтернаціями фонем, дослідник підкреслив важливість морфонологічних чергувань для морфологічної системи мови [2, с. 301]. Вчений зазначає, що корелятиви відіграють у морфології таку саму роль як і словотворчі морфеми, подібно до суфіксів і префіксів вони з'являються для розрізнення морфологічних категорій. [2, с. 301].

На нашу думку, передача певної морфологічної інформації може забезпечуватися морфонемним чергуванням. Таке чергування відбувається у варіантах морфеми та забезпечується заміною однієї фонемі на іншу/інші в одній і тій самій позиції, що спричиняє взаємозаміни одиниць, які варіюють і впливають на значення слова. Будь-яке морфонологічне перетворення сигналізує про граматичну роль самостійно, як у випадку внутрішньої флексії (*a woman – women, sit – sat – sat*), або додатково, у супроводі афіксів (*a thief – thieves*). Морфонологічні чергування можуть виконувати такі функції в англійській мові:

1. Засвідчувати приналежність морфеми до класу. Наприклад, чергування /f/~/v/ під впливом наступного афікса –s/-es притаманне іменникам англійської мови, чергування кінцевих приголосних /d/~/t/ – дієсловам.

2. Інформувати про лексико-граматичний різновид. Так, чергування /θ/~/ð/ у супроводі афікса -s/-es вказує на морфологічну категорію числа іменників.

3. Передбачати структуру наступного елемента словоформи (*scarf – scarves, path – paths*).

4. Сприяти класифікації типів чергувань. Наприклад, чергування голосних (*speak – spoke – spoken*) або приголосних (*bend – bent – bent*) морфонем, альтернація матеріальних одиниць з нульовими (*bet – bet – bet*).

Як бачимо, морфонологічне чергування може бути носієм кількох функцій одночасно. Зміна /f/ на /v/ в іменниках сигналізує, що морфема, в якій вона відбувається, належить до класу іменних, після неї вжита флексія -s/-es, свідчить про категорію числа іменників. Отже, морфонологічні одиниці здатні маркувати граматичні ознаки морфем. Такі чергування зумовлені не позицією у слові, їх існування можливо пояснити лише за тих умов, коли вони супроводжують створення окремих граматичних форм.

### Література

1. Аронсон Г. Морфонология болгарского словоизменения / Г Аронсон; [пер. с англ. Т. В. Попова, Н. Г. Обушенкова]. – М.: Прогресе, 1974. – 261 с.

2. Бодуэн де Куртенэ И. А. Опыт теории фонетических альтернатив / Иван Александрович Бодуэн де Куртенэ // Избранные труды по общему языкознанию : в 2 т. – М.: АН СССР, 1963. – Т. I. – С. 265–347.

3. Кубрякова Е. С. Морфонология в описании языков / Елена Самойловна Кубрякова, Ю. Г. Панкрац. – М.: Наука, 1983. – 119 с.

4. Макаев Э. А. О статусе морфонологии и единицах ее описания / Энвер Ахмедович Макаев, Елена Самойловна Кубрякова // Единицы разных уровней грамматического строя языка и их взаимодействие. – М.: Наука, 1969. – С. 87–119.

5. Чурганова В. Г. Очерк русской морфонологии / Валерия Григорьевна Чурганова. – М.: Наука, 1973. – 240 с.